

บทที่ 5

บทบาทหน้าที่ของบททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือ

ความเหมือนกันประการหนึ่งของวรรณคดี และข้อมูลทางคติชนวิทยา คือเนื้อหาที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในสังคม เนื่องจากวรรณคดีนั้นมีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เพราะผู้แต่งหรือผู้ผลิตวรรณคดีนั้นมีฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ดังนั้นจึงเลี่ยงไม่ได้ที่จะเสนอภาพของสังคม ความคิดเห็นและประสบการณ์จากมุมมองของคนผ่านทางวรรณคดี ส่วนที่กล่าวว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับคติชนวิทยา เนื่องจากเพราะเป็นวรรณกรรมหรือข้อมูลมุขปาฐะที่สืบทอดมาเป็นประเพณี บททำขวัญเรือนั้นจึงถือเป็นทั้งวรรณคดีและข้อมูลทางคติชนวิทยา หลังจากวิเคราะห์บททำขวัญเรือในฐานะตัวบทที่เป็นวรรณคดีแล้ว ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาตัวบทในฐานะที่เป็นข้อมูลทางด้านคติชนวิทยา ซึ่งมีความหมายในการสะท้อนให้เห็นข้อมูลต่างๆ ทางสังคมของกลุ่มชนอีกทางหนึ่ง โดยในบทนี้จะเน้นความสำคัญเรื่องบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญเรือและบททำขวัญเรือ รวมทั้งปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อพิธีทำขวัญเรือและบททำขวัญเรือ

5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบททำขวัญกับพิธีทำขวัญเรือ

จากการศึกษารูปแบบของพิธีทำขวัญเรือและบททำขวัญเรือ สามารถสรุปรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทและพิธีกรรมได้ คือ พิธีกรรมเป็นตัวหลัก บททำขวัญเรือเป็นตัวเสริม และตัวบทที่ใช้ในการทำขวัญเรืออาจมาจากพิธีกรรมอื่นๆ ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

พิธีกรรมเป็นตัวหลัก หมายถึง การเน้นการประกอบพิธีกรรมเป็นหลักสำคัญ โดยเน้นเรื่อง การเช่นสรวงสังเวทต่อแม่ย่านางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จะเห็นได้ว่าการทำขวัญเรือบางพิธีกรรม แม้จะ ไม่มีตัวบทแต่ก็สามารถประกอบพิธีกรรมได้ ทั้งนี้เพราะการประกอบพิธีกรรมมีจุดประสงค์เพื่อ ใ้มนุษย์มีความมั่นใจในสถานการณ์ต่างๆ ที่ก่อกวน และพิธีทำขวัญเรือก็ได้ทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรม บรรลุจุดประสงค์นี้ได้อย่างสมบูรณ์ คือ การเสริมสร้างความมั่นใจในสถานการณ์การแข่งขัน และการ

ประกอบอาชีพ และจะเห็นได้ว่าการทำขวัญเรือในหลายวาระไม่จำเป็นต้องใช้บททำขวัญ แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมากกว่าตัวบททำขวัญ ถึงแม้ไม่ใช่หรือไม่มีบททำขวัญก็สามารถประกอบพิธีกรรมให้สำเร็จลุล่วงได้ ไม่ว่าจะเป็นการทำขวัญเรือประมงหรือเรือพายแข่งก็ตาม จึงสามารถสรุปได้ว่าพิธีกรรมเป็นตัวหลักหรือปัจจัยหลักในการทำขวัญเรือ

บททำขวัญเรือเป็นตัวเสริม หมายถึง บททำขวัญเรือเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้พิธีกรรมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังที่กล่าวมาแล้วว่าพิธีกรรมเป็นตัวหลัก บางคนอาจไม่ใช่ตัวบทในการทำขวัญเรือก็ได้ อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าตัวบททำขวัญไม่ใช่สิ่งสำคัญ ทั้งนี้เพราะตัวบทเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ได้แก่ตัวบทกับพิธีกรรม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับผู้ประกอบพิธี ดังที่รัตนากรณ์ วงศิริ ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมกับการประกอบพิธีจากอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าจุดมุ่งหมายในการใช้วรรณกรรมในการประกอบพิธีกรรมสามารถแบ่งได้ 3 ประการ คือ เพื่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธี และเพื่อให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์และบรรลุวัตถุประสงค์ ความสมบูรณ์ในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องมีวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรม กล่าวคือ การประกอบพิธีกรรมจะเสร็จสมบูรณ์และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการไม่ได้ถ้าไม่มีวรรณกรรมมาประกอบในขณะที่ทำพิธี ในขณะที่เดียวกันวรรณกรรมประกอบพิธีก็ต้องใช้สวดเฉพาะเวลาที่ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ถือได้ว่าบทสวดประกอบพิธีซึ่งเป็นองค์ประกอบอันสำคัญเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมมีความสมบูรณ์ คือ ได้สื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และได้แสดงเจตจำนงในสิ่งที่ต้องการซึ่งเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์จะรับรู้และเข้าใจและจะบันดาลในสิ่งที่ร้องขออันจะส่งผลให้การประกอบพิธีกรรมในครั้งนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการได้ (รัตนากรณ์ วงศิริ, 2542 : 210-214)

หากนำความคิดดังกล่าวมาเป็นแนวคิดในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบททำขวัญกับพิธีทำขวัญสำหรับในกรณีการทำขวัญเรื่อนั้นจะสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเด็น คือ การทำขวัญเรือที่หมอขวัญมาประกอบพิธีให้ และการทำขวัญเรือที่เจ้าของเรือหรือลูกเรือประกอบพิธีด้วยตนเอง

ในกรณีแรก คือการทำขวัญเรือที่หมอขวัญมาประกอบพิธีให้ ไม่ว่าจะเป็นการทำขวัญเรือประมงหรือเป็นการทำขวัญเรือสำหรับการพายแข่งก็ตาม จะเห็นได้ว่าบททำขวัญนั้นมีความหมายและมีความสำคัญทั้งสามด้านที่ได้กล่าวมา คือ เพื่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธี และ

เพื่อให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์ และบรรลุวัตถุประสงค์ แต่หากเป็นกรณีการทำขวัญเรือแบบที่สองซึ่งเจ้าของเรือหรือบุคคลในเรือทำขวัญเรือด้วยตนเองแล้ว จะเห็นได้ว่าบางครั้งตัวบททำขวัญเรืออาจไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นนัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวบททำขวัญนั้นลดความสำคัญลง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเมื่อยานางเรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเรือรู้สึกว่ายู่ใกล้ตัวมาก นั่นคือสิ่งสถิตอยู่ที่หัวเรือ ดังนั้นการอัญเชิญแม่ย่านางด้วยตนเองจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและรวดเร็วกว่าการเชิญหมอขวัญมาประกอบพิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการทำขวัญเรือประมงซึ่งเน้นความสะดวกในการประกอบพิธีของเจ้าของเรือ ดังนั้นการที่ไม่ต้องเตรียมการและเตรียมสิ่งต่างๆ มากมายนัก รวมทั้งความรวดเร็วก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวเรือประมงมักจะทำขวัญเรือด้วยตนเอง เพราะเมื่อทำขวัญเรือแล้วก็สามารถออกเดินเรือไปทำประมงได้เสีย และเนื่องจากเจ้าของเรือหลายคนถือฤกษ์สะดวกในการออกเรือมากกว่าที่จะไปขอฤกษ์จากหมอขวัญหรือจากพระที่วัด ก็ยิ่งทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างเจ้าของเรือและหมอขวัญหรือพระยิ่งห่างกันมากยิ่งขึ้น ประกอบกับเจ้าของเรือหลายคนไม่เห็นความแตกต่างระหว่างการเชิญหมอขวัญมาประกอบพิธี และการทำขวัญเรือด้วยตนเอง และหากไม่ประสบปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ในการประกอบอาชีพก็ย่อมที่จะทำขวัญเรือด้วยตนเองต่อไป และก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ทำขวัญเรือจึงมิใช่สิ่งที่จำเป็นนักสำหรับกรณีการทำขวัญเรือด้วยตนเอง

ส่วนในกรณีของการทำขวัญเรือพายแข่งนั้นจะเห็นได้ว่าตัวบทมีความสำคัญกับพิธีกรรมดังกล่าวมาทั้งสามประการเช่นกัน แต่ก็มีบางกรณีเช่นกันที่เจ้าของเรือหรือผู้จัดการเรือไม่ได้เชิญหมอขวัญมาประกอบพิธีทำขวัญเรือ ทั้งๆ ที่เห็นความสำคัญของการประกอบพิธีด้วยตัวของหมอขวัญและบททำขวัญ ซึ่งแตกต่างกับกรณีของเรือประมงข้างต้น เหตุผลที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากปัจจัยหลายประการ คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาเกี่ยวกับตัวหมอขวัญเอง ที่กล่าวว่าเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจนั้นคือ การว่าจ้างหมอขวัญมาประกอบพิธีนั้นจะต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูง ทั้งค่าตอบแทนของหมอขวัญ ค่าอาหารและค่าเครื่องสังเวยต่างๆ ซึ่งรวมแล้วเป็นจำนวนที่มากกว่าการทำขวัญเรือด้วยตนเอง ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการตกแต่งเรือซึ่งจะต้องเป็นค่าใช้จ่ายที่เป็นประจำอยู่แล้วทุกปี ค่าอาหารของฝีพาย ซึ่งเจ้าของเรือบางลำที่อาจจะไม่ใช่ฝีพายที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ทั้งนี้เพราะหาผู้ที่สนใจมาฝึกฝนอย่างจริงจังยาก รวมทั้งต้องใช้เวลาในการฝึกฝนมากพอสมควรจึงจะมีความสามารถมากพอที่จะลงแข่งขัน ทั้งนี้เพราะการแข่งขันเรื่อนั้นต้องอาศัยจังหวะและความพร้อมเพรียงกันในการพาย เจ้าของเรือหลายรายจึงมักจ้างฝีพายจากต่างจังหวัดมาพายเรือแข่งของตน นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายในด้านอื่นๆ ก็มีมาก ดังนั้นจึงทำขวัญเรือด้วยตนเอง ก็เป็นการประหยัดรายจ่ายอีกทางหนึ่ง ส่วนที่กล่าวว่าเป็นปัญหาเกี่ยวกับตัวหมอ

ขวัญเองนั้นเนื่องจากจำนวนหมอบขวัญเรื่อนั้นน้อย และหมอบทำขวัญเรื่อที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักนั้นมีน้อยยิ่งกว่า และมักจะมียาขุมมาก ประกอบกับเวลาในการทำขวัญเรื่อแต่ละลำนั้นมักเป็นเวลาที่ใกล้เคียงกัน คือหนึ่งวันก่อนที่จะทำการแข่งขัน ซึ่งเวลาที่มักประกอบพิธีมักจะเป็นเวลาเย็นหรือพลบค่ำ ทำให้หมอบขวัญไม่สามารถจะเดินทางไปทำขวัญเรื่อให้เจ้าของเรือบางลำได้เพราะเรือแต่ละลำมักจะทำขวัญเรื่อในเวลาเดียวกัน เมื่อเจ้าของเรือหรือผู้จัดการเรือไม่สามารถที่จะหาหมอบขวัญมาทำขวัญเรื่อได้ ก็มักจะแก้ปัญหาด้วยการทำขวัญเรื่อด้วยตนเอง

เนื่องจากบททำขวัญเรื่อเป็นสิ่งที่เสริมให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และเพิ่มความเลื่อมใสที่มีต่อผู้ประกอบพิธีมากขึ้น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ามีวิธีการหลายอย่างที่หมอบขวัญนำมาใช้เพื่อเพิ่มความยาวของตัวบททำขวัญ เช่นการนำตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นมาประกอบการทำขวัญเรื่อ หรือการกล่าวซ้ำตัวบทเดิมหลายครั้ง เป็นต้น เพราะความยาวและเนื้อหาของตัวบท รวมทั้งความขลังของพิธีมีผลต่อจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีเป็นอย่างยิ่ง จึงสามารถสรุปได้ว่าพิธีทำขวัญเรื่อแบบที่เชิญหมอบขวัญมาประกอบพิธีให้รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบททำขวัญและพิธีกรรมนั้นมีส่วนที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน และจะต้องใช้ประกอบกันเพื่อทำให้การประกอบพิธีกรรมสมบูรณ์และบรรลุเป้าหมาย ถือได้ว่าบททำขวัญเรื่อเป็นสิ่งที่เสริมให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น ดังนั้นขนาดความยาวของตัวบทมีผลต่อความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม และความเชื่อมั่นของผู้เข้าร่วมพิธี แต่ในกรณีการทำขวัญเรื่อที่เจ้าของเรือหรือลูกเรือประกอบพิธีด้วยตนเอง จะเห็นได้ว่าตัวบททำขวัญเรื่อมีความหมายและความสำคัญลดน้อยลงกว่าพิธีกรรม

สำหรับตัวบทที่ใช้ในการทำขวัญเรื่ออาจมาจากพิธีกรรมอื่นๆ นั้น สืบเนื่องจากพิธีทำขวัญเรื่อเป็นตัวหลัก บททำขวัญเป็นตัวเสริมให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น ดังนั้นผู้ที่มิบททำขวัญเรื่อก็จะใช้ตัวบทในการประกอบพิธีกรรม แต่ถ้าผู้ใดไม่มีบททำขวัญสำหรับทำขวัญเรื่อโดยเฉพาะก็อาจนำตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นมาใช้ประกอบการทำขวัญเรื่อก็ได้ ทั้งนี้เพราะตัวบทมีลักษณะใกล้เคียงกันคือเน้นการอัญเชิญเทพเจ้า เทพยดา และภูติผีต่างๆ ให้มาร่วมในพิธี ซึ่งถือเป็นการสร้างบรรยากาศในพิธีให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ และเพื่อเพิ่มความขลังให้มากยิ่งขึ้น และอาจเนื่องมาจากบททำขวัญที่คาดว่าเป็นตัวบทที่ใช้เฉพาะในการทำขวัญเรื่อนั้นอาจมีจำนวนน้อย ที่สันนิษฐานเช่นนี้เนื่องจากจำนวนบททำขวัญเรื่อสำนวนหลักในขอบเขตทั้งสามจังหวัดมีเพียงห้ากลุ่มสำนวนเท่านั้น ดังนั้นจึงเกิดการนำบทที่ใช้พิธีกรรมอื่นๆ มาใช้แทนกัน บทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ ที่หมอบขวัญส่วนใหญ่นำมาประยุกต์ใช้ในพิธีทำ

ขวัญเรือได้แก่ บทไหว้ครูหรือบทสวดดี บทเจริญทศคาถาบท บทลาเครื่องสังเวท บททำน้ามนตร์และ
 ใองการต่างๆ ซึ่งคัวบทส่วนใหญ่ถือว่าเป็นคัวบทที่ใช้เสริมในพิธีทำขวัญเรือเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากมี
 เพียงองค์ประกอบเดียวของคัวบทที่ชี้เฉพาะว่าเป็นบททำขวัญเรือคือบทเจริญขวัญแม่ย่านางเท่านั้น ดัง
 นั้นเมื่อถึงคัวบทที่จะต้องกล่าวขวัญแม่ย่านาง หมอขวัญบางท่านที่ไม่มีคัวบทเฉพาะสำหรับทำขวัญเรือก็
 มักใช้การอธิษฐานหรือคักแปลงจากคัวบทเดิมมาเป็นการทำขวัญแม่ย่านางแทน การนำคัวบทในพิธี
 กรรมอื่นมาใช้ใช้นั้นนอกจากจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพิธีทำขวัญเรือกับคัวบทที่ใช้ทำขวัญ
 แล้ว ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพิธีทำขวัญเรือกับคัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นด้วย

5.2 บทบาทหน้าที่ของบททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือ

วิลเลียม อาร์ บาสคอม (Bascom ,1965:290-294) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาว่ามี 4
 ประการ คือ

- ก. บทบาทหน้าที่ในด้านการให้ความบันเทิง เป็นการผ่อนคลายจากสภาพความคับข้องใจ
- ข. เป็นสิ่งที่ทำให้วัฒนธรรมมีเหตุผลขึ้น ความทศณะของนักมานุษยวิทยาสำนักหน้าที่นิยมที่
 กล่าวว่าสถาบันทางสังคมใดๆที่อยู่ในสังคมล้วนมีหน้าที่หรืออำนาจประโยชน์คัวส่วนต่างๆของสังคม
 ทั้งสิ้น
- ค. บทบาทหน้าที่ในด้านการให้การศึกษา
- ง. เป็นแบบแนวทางหรือแบบแผนในการปฏิบัติตน

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาที่กล่าวจำแนกไว้กว้างๆ เท่านั้น สำหรับ
 บทบาทหน้าที่ของบททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือนั้นมี 3 ด้านดังต่อไปนี้

5.2.1 บทบาทหน้าที่ในเชิงจิตวิทยา

บรอนนิสลอร์ มาดินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) นักทฤษฎีการหน้าที่นิยมกล่าวว่า วัฒน
 ธรรมเติบโตมาจากความต้องการจำเป็น 3 ประเภทของมนุษย์ คือความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานขั้นที่ 1

ซึ่งเป็นความต้องการเบื้องต้น คือ ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการดิ้นรนเพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ เช่น ต้องการอาหารหรือที่อยู่อาศัย

ส่วนความต้องการที่จำเป็นขั้นที่ 2 เป็นความต้องการด้านสังคม ซึ่งเกี่ยวกับการร่วมมือกันทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานและทำให้ร่างกายได้รับการตอบสนองความต้องการจำเป็นเบื้องต้นได้ เช่น การแบ่งงานกันทำ การแจกจ่ายอาหาร การป้องกันภัย การผลิตสินค้าและบริการต่างๆ และการควบคุมทางสังคม

ความต้องการที่จำเป็นขั้นที่ 3 เป็นความต้องการทางด้านจิตใจ คือความต้องการความมั่นคงด้านจิตใจของมนุษย์ เช่น ต้องการความสงบทางใจ ความกลมกลืนกันทางสังคม และเป้าหมายของชีวิต ระบบสังคมที่สนองความต้องการเหล่านี้ได้แก่ ความรู้ กฎหมาย ศาสนา นิยายปรัมปรา ศิลปะ และเวทมนตร์คาถา และเชื่อว่าวัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ที่ต้องทำคือการตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสามอย่างดังที่กล่าวมา

(Malinowski อ้างถึงใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2542:33)

นอกจากนี้ มาลินอฟสกี ยังเป็นตัวอย่างของนักมานุษยวิทยาที่นำทฤษฎีทางจิตวิทยามาอธิบายศาสนา โดยเชื่อว่าศาสนามีหน้าที่หลักในการลดความวิตกกังวลและอารมณ์ดั่งเครียดอันเกิดจากความรู้สึกไม่แน่นอนในชีวิต และความกลัวของมนุษย์ต่อความล้มเหลวในกิจการต่างๆ หากปล่อยให้ความกลัวและความวิตกกังวลต่อความไม่แน่นอนของชีวิตนั้นดำรงอยู่ ความรู้สึกเหล่านั้นก็อาจขัดขวางต่อการทำงานและความราบรื่นต่อเนื่องของสังคม ด้วยเหตุนี้เองมนุษย์จึงคิดค้นศาสนาหรือระบบความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่หลักในการให้ความยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ให้ความเข้าใจและคำอธิบายต่อธรรมชาติรอบตัว นอกจากนั้นพิธีกรรมต่างๆ ยังช่วยให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นในตัวเองมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังทำหน้าที่ลดความขัดแย้งและความวิตกกังวลอันเกิดจากความไม่แน่นอนของชีวิต สำหรับจุดประสงค์ของการเช่นสรวงสังเวทคือ การสร้างความพึงพอใจให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เพื่ออ้อนวอนให้สิ่งเหล่านั้นอำนวยสิ่งที่ดีแก่ตนปรารถนาเป็นการตอบแทน เช่น ขอให้ทำมาหากินได้อุดมสมบูรณ์ ปราศจากอุปสรรคอันตรายต่างๆ และขอให้ได้รับโชคลาภเป็นการตอบแทน และยังเป็นการขอขมาหากทำการใดๆ ที่ทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นไม่พอใจ ดังนั้นเป้าหมายหลักของการเช่นสรวงสังเวทในพิธีทำขวัญเรือ คือความต้องการที่พึงทางใจของมนุษย์นั่นเอง ดังที่ มาลินอฟสกี กล่าวไว้ว่า โดยทั่วไปเวทมนตร์คาถาทำหน้าที่ที่ทำให้คนรู้สึกอบอุ่นใจ เพราะงานบางอย่างที่มนุษย์ทำค่อนข้างยากลำบาก และไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดผลอย่างไรบ้าง ทำให้เกิดความไม่มั่นใจ จึงต้องพึ่งเวท

มนตรีศาลาให้ช่วยเพื่อให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น (Malinowski อ้างถึงใน งานพิศ สัตย์
สงวน,2542:33)

สำหรับพิธีทำขวัญเรือนนั้นถือว่าเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสนองความต้องการที่จำเป็นขั้นที่ 3 คือ บทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่เชิงจิตวิทยา โดยมีความเชื่อทางศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญ การทำขวัญเรือนนั้นเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนา 3 กลุ่ม คือ

ก. ลัทธิผีสังเทวดา ความเชื่อที่อยู่ลัทธิผีสังเทวดาได้แก่ ความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง และผีสังเทวดาต่างๆ เช่น ผีพราย ผีนางตะเคียน เป็นต้น

ข. ศาสนาพราหมณ์ เช่นความเชื่อในพระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ และเทวดาต่างๆ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ และความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม เป็นต้น

ค. พุทธศาสนา คือความเชื่อและความศรัทธาในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และหลักปฏิบัติของศาสนา

การทำขวัญเรือโดยส่วนใหญ่เน้นการเช่นสรวงสังเวศสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เพื่อความเสริมสร้างความมั่นใจในการประกอบอาชีพและการแข่งขัน นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของบททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือคือบททำน้มนคร และ โองการ ก็เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อทางไสยศาสตร์ จุดประสงค์หลักของการใช้ตัวบทเหล่านี้คือ ต้องการขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ออกจากเรือและบริเวณที่ประกอบพิธี ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล และป้องกันผู้อื่นที่ประสงค์ร้ายไม่ให้ใช้ไสยศาสตร์ต่างๆ มารบกวนหรือทำให้การประกอบพิธีกรรมไม่บรรลุผล นอกจากการใช้โองการและบททำน้มนครแล้ว ในการทำขวัญเรือบางพิธียังมีการเช่นสังเวศด้วยเลือดของไก่ที่บริเวณหัวเรือ และบางครั้งอาจมีการทวงเจ้าเข้าผีด้วย ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าเวทมนตร์คาถาและไสยศาสตร์เหล่านี้มีผลทางใจ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำงานที่กำลังกระทำ

ถึงแม้การทำขวัญเรือจะเน้นความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไท ความเชื่อเรื่องแม่ย่านางของลัทธิผีสังเทวดา รวมทั้งความเชื่อเรื่องทางไสยศาสตร์เป็นหลักใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ปรากฏในตัวบทของหมอลำขวัญทุกท่านจะเห็นได้ก็คือกระแสของความนับถือพุทธศาสนา กลับเป็นกระแสหลักที่หมอลำขวัญทุกท่านต่างให้การยอมรับนับถือ และน้อมรับมาปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจาก

พบว่าไม่ว่าจะเริ่มพิธีกรรมใดๆ ก็ตามความเชื่อทางพุทธศาสนาจะเป็นสิ่งที่หมอขวัญให้ความเคารพ ก่อนความเชื่อของศาสนาหรือลัทธิอื่นเสมอ เช่นบทประณามพจน์ที่เน้นการกล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัย แล้วจึงกล่าวถึงสิ่งอื่นๆ เช่นกษัตริย์ ครูบาอาจารย์ บิดามารดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ในศาสนาพราหมณ์ และลัทธิผีสงเทวดา ตามลำดับ

แต่อย่างไรก็ตามพุทธศาสนาที่ปรากฏในบททำขวัญและพิธีทำขวัญนั้นเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้านซึ่งผนวกเอาความเชื่อทางไสยศาสตร์และความเชื่อของศาสนาอื่นร่วมด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ลางสังหรณ์ ไสยศาสตร์ เวทมนตร์คาถา ภูติผีปีศาจ และความเชื่อเรื่องขวัญ รวมทั้งการเช่น สรวงสังเวช ลักษณะการประสมประสานเช่นนี้แสดงให้เห็นความประนีประนอมในด้านความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมที่ปรากฏในสังคมไทย

สำหรับบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญเรือในการผ่อนคลายความคับข้องใจ และลดความกดดันในสถานการณ์ต่างๆ ก็เป็นส่วนหนึ่งของบทบาทหน้าที่เชิงจิตวิทยา การผ่อนคลายจากความคับข้องใจ และลดความกดดันในสถานการณ์ต่างๆ ในที่นี้ สามารถแบ่งออกได้ 2 สถานการณ์ คือ การทำประมง และการแข่งขันเรือ

สำหรับการทำประมงนั้น การทำขวัญเรือเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในการเดินทางรอนแรมไปในทะเล เพราะในสถานการณ์เช่นนั้นถือว่าเป็นภาวะที่เสี่ยงอันตรายและไม่สามารถคาดเดาเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้ มีภัยหลายอย่างที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างเดินทาง เช่น ภัยธรรมชาติ ภัยจากโจร และภัยจากสิ่งลึกลับ เช่น ภูติผีปีศาจ เป็นต้น

ส่วนในกรณีการแข่งขันเรือนั้นการทำขวัญเรือเป็นสิ่งที่ช่วยเป็นกำลังใจในการแข่งขัน การแข่งขันก็เช่นเดียวกัน เดิมทีอาจจะไม่เน้นการแพ้ชนะมากนัก แต่ในปัจจุบันเนื่องจากมีเรื่องเงินเค็มพันเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นการทำขวัญเรือยังคงอยู่ทั้งนี้เพื่อช่วยเสริมสร้างกำลังใจและลดความกดดันในการแข่งขัน การทำขวัญเรือพายแข่งนอกจากจะมีการเช่นสรวงสังเวชแม่ย่านางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ แล้วบางพิธีนั้นยังมีการทรงเจ้าเข้าผีด้วย ซึ่งผีที่เชิญมานั้นมิใช่แม่ย่านาง แต่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพกันในชุมชนนั่นเอง

นอกจากจะผ่อนคลายความคับข้องใจและลดความกดดันในสถานการณ์ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีบทบาทในการสร้างความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพ และความเชื่อมั่นในการแข่งขันเรือให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะภาวะในการประกอบอาชีพประมงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน บางครั้งอาจจะมีโชค แต่บางครั้งอาจจับสัตว์น้ำได้เพียงเล็กน้อย โดยเฉพาะเจ้าของกิจการเรือประมงขนาดใหญ่ซึ่งต้องลงทุนลงแรงมาก หากประสบปัญหาการขาดทุนอาจทำให้ต้องเลิกจ้างกิจการ ส่วนการแข่งขันเรือก็เช่นเดียวกัน ชัยชนะเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ชาวเรือเชื่อกันว่าการทำขวัญเรือเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพและการแข่งขันได้ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่สิ่งที่ช่วยยืนยันถึงชัยชนะหรือโชคลากที่จะได้รับว่าจะได้มาแน่นอน แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ควรต้องทำเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้มากขึ้นว่าจะประกอบอาชีพอย่างปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง หรือเคราะห์ร้ายที่หนักอาจจะกลายเป็นเบาได้หากประกอบพิธีทำขวัญเรือ ดังนั้นความเชื่อและหลักศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ หรือแม้แต่ลัทธิผีสงเทวดาในพิธีทำขวัญเรือและบทบาททำขวัญเรือต่างก็มีบทบาทเหมือนกันในแง่การตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ ผ่อนคลายความคับข้องใจ และลดความกดดันในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นบทบาทหน้าที่ในเชิงจิตวิทยาทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่ทางจิตวิทยาของบททำขวัญเรือพ้องกับบทบาทหน้าที่ของคณิศรวิทยาของบาสคอม (Bascom, 1965:290-294) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของคณิศรวิทยามี 4 ประการ คือหน้าที่ในการให้ความบันเทิง เป็นการผ่อนคลายจากสภาพความคับข้องใจ ซึ่งคือความกดดันจากสถานการณ์ดังที่กล่าวมา

5.2.2 บทบาทหน้าที่ในทางวัฒนธรรม

อมรา พงศาพิชญ์ กล่าวว่าสังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่แยกสังคมหนึ่งว่าแตกต่างจากอีกสังคมหนึ่งก็คือวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกัน วัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยประสานและผูกมัดคนไว้ในสังคมเดียวกัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้โครงสร้างของสังคมดำรงอยู่ได้ และเป็นการเสริมสร้างความผูกพันทางจิตใจของคนหลายๆคนไว้ด้วยกัน (อมรา พงศาพิชญ์, 2541:25)

บทบาทหน้าที่ในทางวัฒนธรรมของบททำขวัญเรืออาจแบ่งได้เป็น 2 ประการ คือบทบาทในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี และบทบาทในการสืบสานวัฒนธรรมทางด้านวรรณศิลป์

ก. บทบาทในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี

บทบาทในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับบททำขวัญเรือและการทำขวัญเรือซึ่งมีหลายประการ คือ วัฒนธรรมการสร้างเรือ วัฒนธรรมทางด้านความเชื่อเรื่องแม่ย่านางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งภูติผีปีศาจต่างๆ ประเพณีการแข่งขันเรือ ซึ่งวัฒนธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน

บทบาทในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีช่วยทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็งขึ้น เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและความเจริญของสังคม สิ่งซึ่งช่วยทำให้วัฒนธรรมเข้มแข็งขึ้นในที่นี้ก็คือ การประกอบพิธีกรรม การที่ชาวเรือยังคงประกอบพิธีทำขวัญเรือและใช้บททำขวัญเรือประกอบพิธีกรรมอยู่ เป็นการช่วยธำรงวัฒนธรรมหลายๆ ด้านเอาไว้ คือวัฒนธรรมการสร้างเรือ วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย รวมทั้งภูติผีปีศาจต่างๆ และประเพณีการแข่งขันเรือ ส่วนบททำขวัญเรือนั้นก็ยังมีบทบาทในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีดังกล่าวไว้ เช่นเดียวกัน โดยในตัวเองจะมีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับขนบในการทำขวัญเรือไว้มากมาย ซึ่งมักเริ่มต้นตั้งแต่การเลือกไม้ การตัดไม้ไปทำเรือที่จะต้องมีการพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกัน เช่นจะต้องมีการเช่นสรวงสังเวศเพื่อที่จะขอไม้จากเทวอารักษ์หรือเจ้าป่าเจ้าเขา รวมทั้งต้องบอกกล่าวจุดประสงค์ของการตัดไม้ต่อเจ้าป่าเจ้าเขาว่าจะนำไปทำเรือเพื่อใช้ในการแข่งขันหรือเรือประมง นอกจากนี้ยังต้องมีการเชิญนางไม้ที่ประจำต้นไม้ต่างๆ ไปประจำเป็นแม่ย่านางเรือด้วย นอกจากนี้เนื้อหาส่วนหนึ่งของบททำขวัญเรือยังกล่าวถึงการสร้างเรือ การเตรียมเครื่องเช่นสรวงสังเวศ การจัดเตรียมประรำพิธี ลำดับขั้นในการทำขวัญเรือ รวมทั้งคำานานการทำขวัญเรือและคำานานของแม่ย่านางด้วย การที่ตัวเองทำขวัญเรือยังคงอยู่ก็เป็นการชี้ให้เห็นข้อมูลของการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ดังที่กล่าวมา หากหมอลำขวัญนำวัฒนธรรมที่มีในตัวเองไปใช้เป็นแนวทางในการประกอบพิธี ก็ถือได้ว่าบททำขวัญเรือเป็นการสืบสานวัฒนธรรมได้อีกทางหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าตัวเองเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งช่วยทำให้แบบแผนการทำขวัญเรือดำรงอยู่ เพราะเป็นบันทึกที่กล่าวถึงสิ่งต่างๆ ช่างต้น และถึงแม้ว่าการทำขวัญเรือในปัจจุบันอาจจะแตกต่างจากในตัวเอง หรือบางอย่างอาจจะทำน้อยลงหรือเลิกทำไปแล้ว แต่อย่างน้อยบททำขวัญเรือก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของการทำขวัญเรือได้เป็นอย่างดี

นอกจากบทบาททำขวัญเรื้อนี้ยังมีบทบาทในการช่วยธำรงความเชื่อเรื่องพิธีทำขวัญ และความเชื่อเรื่องแม่ย่านางอีกด้วย ทั้งนี้เพราะตัวบทที่เป็นบทบาททำขวัญเรื้อโดยเฉพาะจะมีเนื้อหาและเรื่องราวเกี่ยวกับแม่ย่านาง ทั้งในเรื่องภาพลักษณ์และตำนานเกี่ยวกับแม่ย่านาง ดังนั้นบทบาททำขวัญเรื้อ พิธีทำขวัญเรื้อ รวมทั้งการสืบทอดพิธีจากรุ่นสู่รุ่น ล้วนเป็นสิ่งที่ช่วยดำรงความเชื่อเรื่องการทำขวัญและความเชื่อเรื่องแม่ย่านางให้ยังคงอยู่ในกลุ่มชาวเรือและมีผลต่อการประกอบพิธีกรรมสืบเนื่องต่อไป

การสืบสานพิธีกรรมการทำขวัญเรื้อถือเป็นการรักษานบการทำขวัญเรื้ออีกทางหนึ่ง ทั้งในเรื่องอาหารเครื่องสังเวย การเตรียมการต่างๆ และการประกอบพิธีกรรม เนื่องจากปัจจุบันเจ้าของเรือและบุคคลในเรือมีแนวโน้มที่จะทำขวัญเรื้อด้วยตนเอง ทำให้พิธีกรรมเรียบง่ายยิ่งขึ้น ดังนั้นระเบียบแบบแผนการประกอบพิธีแบบเดิมที่มีทั้งการเตรียมเครื่องสังเวย การจัดเตรียมสถานที่ ขั้นตอนการประกอบพิธี และการใช้บททำขวัญเรื้อประกอบพิธีย่อมจะลดน้อยลงเรื่อยๆ อีกทั้งการขาดผู้สืบทอดตัวบททำขวัญเรื้อก็ยิ่งจะทำให้บททำขวัญและขนบการทำขวัญเรื้อแบบเดิมสูญหายไป ดังนั้นการที่หมอขวัญยังคงประกอบพิธีทำขวัญเรื้อโดยใช้ขั้นตอนเดิม รวมทั้งการใช้บททำขวัญที่ใช้ทำขวัญเรื้อโดยเฉพาะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสืบสานบทบาททำขวัญเรื้อและการทำขวัญเรื้อแบบเดิมให้คงอยู่ต่อไป ดังเช่นนายอนันต์ รัตนราชหมอขวัญเรื้อพายแข่งซึ่งพยายามที่จะรักษารูปแบบการทำขวัญไว้ให้เหมือนเดิมมากที่สุด การที่หมอขวัญช่วยสืบสานรูปแบบการทำขวัญเรื้อรวมทั้งบททำขวัญจึงเป็นบทบาทหนึ่งในการช่วยธำรงแบบแผนทางวัฒนธรรมและประเพณีการทำขวัญเรื้อ นอกจากนี้พิธีทำขวัญเรื้อยังถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนประเพณีการแข่งขันเรือได้อีกทางหนึ่งด้วย

ผลที่ได้้นอกจากการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีแล้ว ยังเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มชาวเรือ ในกรณีเรือประมงนั้น หากเป็นเรือประมงขนาดใหญ่ ลูกเรือประมงจะมาจากหลายที่ ซึ่งมักแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือชาวบ้านในท้องถิ่น และลูกเรือประมงจากภาคอีสาน ดังนั้นบทบาทของพิธีทำขวัญเรื้อที่สำคัญประการหนึ่ง คือการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มชาวเรือ การร่วมกันประกอบพิธีเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยทำให้เกิดการประสานความสามัคคีในหมู่ลูกเรือ และสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งก็เนื่องมาจากการประกอบพิธีทำขวัญเรื้อนั้นลูกเรือและเจ้าของเรือจะต้องมาร่วมประกอบพิธีกันอย่างพร้อมเพรียง ทุกคนห้ามทะเลาะและห้ามมีปากเสียงกัน หลังจากการประกอบพิธีแล้วจะมีการแบ่งปันอาหารที่ใช้สังเวย ถือเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

ในกรณีของเรือพายแข่ง นอกจากจะสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของลูกเรือแล้ว ยังช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนด้วย ทั้งนี้เพราะการทำขวัญเรือส่วนใหญ่จะประกอบพิธีกันที่วัด เนื่องจากเรือที่นำมาพายแข่งนั้นเป็นเรือของชุมชนหรือของคนในหมู่บ้าน และผู้ที่เข้าแข่งขันก็มักเป็นคนในชุมชนเดียวกัน การรวมกลุ่มในการประกอบพิธีที่วัด จะช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีกันในชุมชน และยังสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้ร่วมอาชีพ และผู้แข่งขันที่มีความเชื่อในเรื่องเดียวกัน

ข. บทบาทในการสืบสานวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์

บทบาทในการสืบสานวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ เกิดขึ้นในกระบวนการการสืบทอดและการสร้างสรรค์ตัวบททำขวัญเรือนั่นเอง วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในที่นี้ไม่ได้เน้นเฉพาะการสืบทอดตัวบทเท่านั้น ทั้งนี้เพราะลักษณะของบททำขวัญเรือที่เป็นพลวัตซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากการสืบสานแล้ว ยังทำให้เกิดการสร้างสรรค์ใหม่อีกหลายประการ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงของตัวบทเกิดขึ้นในทั้งกระบวนการคัดลอกตัวและกระบวนการใช้ตัวบทในพิธีกรรม ในบางครั้งการสร้างสรรค์ใหม่เกิดขึ้นเนื่องจากกระบวนการตัดสินใจคุณค่า และวัฒนธรรมการวิจารณ์ของหมอขวัญเองด้วย หมอขวัญจึงเป็นทั้งผู้สืบสาน ผู้ถ่ายทอด และผู้สร้างสรรค์ใหม่ได้ในเวลาเดียวกัน ตัวอย่างการสร้างสรรค์ใหม่ ได้แก่ การแต่งเติมตัวบท การปรับเปลี่ยนรูปแบบตัวบท การประสมประสานตัวบท การทำให้เป็นร้อยกรอง การกล่าวซ้ำตัวบท และการแต่งบททำขวัญขึ้นใหม่ รวมทั้งการนำตัวบทอื่นมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งถือเป็นการสืบสานและการสร้างสรรค์วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ได้อีกทางหนึ่ง

บทบาทหน้าที่ทางวัฒนธรรมนี้เป็นบทบาทที่พ้องกันกับบทบาทหน้าที่ข้อที่ 2 ของ มาตรฐานคือบททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือ เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยที่ทำให้วัฒนธรรมมีเหตุผลขึ้น ดังทัศนะของนักมานุษยวิทยาสำนักหน้าที่นิยมที่เห็นว่าสถาบันทางสังคมใดๆที่อยู่ในสังคมล้วนมีหน้าที่หรืออำนาจประโยชน์ต่อส่วนต่างๆของสังคมทั้งสิ้นนั่นเอง

5.2.3 หน้าที่ให้การศึกษา หรือกระบวนการจัดเกลาทางสังคม

การปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ส่งเสริมและเสริมสร้างนิสัยอันดีแก่ผู้ที่เชื่อมั่นและปฏิบัติตาม ความเชื่อหลายอย่างเป็นกุศโลบายที่ใช้การขู่ให้กลัวเพื่อที่จะได้ไม่ปฏิบัติคนล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งก่อให้เกิดผลดีของการอยู่ร่วมกันในชุมชน หรือในกลุ่ม

ในสมัยก่อนการเรียนหนังสือทำกันที่วัด ผู้ที่มีบทบาททางการศึกษาคือพระ และผู้ที่จะได้รับการศึกษาส่วนใหญ่มักเป็นผู้ชาย ทั้งนี้เพราะการให้ผู้หญิงไปเรียนที่วัดเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม จากประเพณีการบวชเรียน เป็นโอกาสที่สำคัญที่ทำให้ผู้ชายได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โอกาสที่ผู้หญิงจะได้รับการศึกษาจึงมีน้อย การให้การศึกษาหรือการให้ความรู้ รวมทั้งการปลูกฝังค่านิยมต่างๆ ในสมัยก่อนจึงมักเป็นการบอกเล่าหรือการสอนด้วยวาจา หรือการสั่งสอนผ่านพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการจัดเกลาทางสังคมโดยทางอ้อม

วรรณกรรมต่างๆ รวมทั้งบททำขวัญ ซึ่งก็คือความคิดเห็นและทัศนะของผู้แต่งที่มีบทบาททั้งให้การศึกษาในด้านต่างๆ ปลูกฝังค่านิยมและโลกทัศน์ที่มีต่อหลายสิ่ง ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นความคิด ความเชื่อและเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาและการประกอบพิธีกรรม เป็นการอบรมให้ผู้ที่อยู่ในสังคมไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ควรรู้ถึงบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคม อีกทั้งยังช่วยสร้างเจตคติที่ดีซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทัศนคติหรือกฎเกณฑ์พื้นฐานที่ช่วยให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

ถึงแม้ว่าบททำขวัญเรือและการทำขวัญเรือจะไม่มีบทบาทโดยตรงในด้านการให้การศึกษา และการปลูกฝังความรู้โดยตรง แต่ก็มีค่านิยมและความเชื่อหลายประการที่แฝงไว้ในบททำขวัญ ดังนี้

ก. ความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ปรากฏอยู่ในบททำขวัญของหมอขวัญทุกท่าน แสดงให้เห็นความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนเคารพนับถือ

ข. การปลูกฝังค่านิยมเรื่องการเข้าวัดฟังธรรมรักษาศีล ซึ่งเป็นการปลูกฝังค่านิยมผ่านบทสนทนาระหว่างปู่เจ้าสมิงพรายซึ่งเป็นเทวดาที่รักษาป่ากับแม่ย่านาง โดยปู่เจ้าได้กล่าวสั่งสอนให้แม่ย่านางนั้นตั้งใจทำหน้าที่ของคนให้ดี เมื่อไปอยู่ที่วัดก็ต้องตั้งใจรักษาศีล ฟังธรรม นั่งสมาธิ

ภาวนา และมีจิตเมตตา แม้แต่แม่ย่านางซึ่งเป็นผีก็ยังคงประพาศตนเป็นผีที่ดี การที่ปู่เจ้าสมิงพรายสั่งสอนแม่ย่านางก็เปรียบเสมือนผู้ใหญ่หรือผู้ที่อาวุโสกว่าให้คำแนะนำสั่งสอนคนรุ่นหลังนั่นเอง

ค. ค่านิยมเรื่องการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย รวมทั้งวิญญาณต่างๆ ซึ่งปรากฏในบทเชิญเทวดากลับ บทขอพรและบทลาเครื่องสังเวท ซึ่งนอกจากมีจุดมุ่งหมายเพื่อเชิญเทวดากลับแล้วยังมีการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ เทวดา ผี นางนางไม้ สรรพสัตว์ทั้งหลาย เประต่อสุรกาย ญาติ มิตรสหาย เจ้าที่เจ้าทาง รวมทั้งศัตรูทั้งหลายด้วย ซึ่งค่านิยมเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่สิ่งทั้งหลายที่กล่าวมานี้เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นให้คนทำความดี และรู้จักให้อภัยต่อศัตรู

ง. ความเชื่อเรื่องกรรม เชื่อว่ากรรมหรือการกระทำนำไปสู่ผลต่างๆ กัน เช่นกรรมดีนำไปสู่ผลที่ดี กรรมชั่วย่อมส่งผลร้าย และให้ความรู้เรื่องความเชื่อต่างๆ ของคนไทย เช่น นรกสวรรค์ สิบหกชั้นฟ้าสิบห้าชั้นดิน ความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตร ความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องโลกและจักรวาล รวมทั้งความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์

จ. ความมีสัมมาคารวะและการอ่อนน้อมถ่อมตน ค่านิยมเรื่องการอ่อนน้อมถ่อมตน และความมีสัมมาคารวะถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชาวไทยโดยทั่วไป ไม่ใช่เพียงชาวใต้เท่านั้น ค่านิยมเหล่านี้แสดงออกมาในรูปของการเคารพสิ่งต่างๆ เช่น เจ้าที่เจ้าทาง ไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็ตามจะต้องมีการขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองในบริเวณนั้น การขอที่ขอทางอาจทำได้โดยการกล่าวอธิษฐาน หรืออาจจะใช้ตัวบททำภูมิจำบ้านเพื่อขอที่ขอทางจากพระภูมิเจ้าที่บริเวณนั้นก็ได้อีก นอกจากนี้ยังกล่าวขอยกยอกกระทำกรใดๆ ที่เป็นการล่วงเกินสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นด้วย

ฉ. ความกตัญญูกตเวที แม้ว่าในบททำขวัญเรือไม่ได้ข้อความส่วนใดที่กล่าวสั่งสอนโดยตรงว่าให้มีความกตัญญูกตเวที แต่ค่านิยมเรื่องความกตัญญูกตเวทีก็แฝงความหมายไว้ในการประกอบพิธี ในบทสวดและบทไหว้ครู ถึงแม้ว่าบทสวดซึ่งเป็นธรรมเนียมในการปฏิบัติก่อนที่จะประกอบพิธีกรรมอื่นๆ จะไม่ใช่องค์ประกอบสำคัญในการทำขวัญเรือ แต่เนื่องจากเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาทำให้หมอยกขวัญหลายท่านไหว้สวดก่อนที่จะทำขวัญเรือ และถ้าหมอยกขวัญท่านใดไม่ได้ใช้ตัวบทสวด ก็มักจะต้องการไหว้ครู ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณอีกทางหนึ่ง

ช. ค่านิยมที่เป็นอุดมคติ ค่านิยมที่เป็นอุดมคติที่เด่นที่สุดคือบทของบุญนำ เรื่องหิริธู จังหวัดชุมพร ซึ่งเริ่มต้นบทด้วยการเชิญเทวดาให้มาช่วยคลบ้นคาลสิ่งต่างๆ คือ ขอให้เทวดาช่วยดับทุกข์ คลบ้นคาลให้มีความสุข ช่วยทำให้ศัตรูที่คิดร้ายกลับคิดมาปรองดองกันตั้งพื้นนี้เอง ด้วยผลบุญที่ทำไว้ขอให้ส่งผลให้ไปเกิดในยุคพระศรีอารีย์ และท้ายที่สุดให้นำไปสู่นิพพาน ขอให้บิดามารดาอยู่ใน

ศีลในธรรม ให้ญาติพี่น้องบุตรหลานรักใคร่ปรองคองกัน อย่าให้มีโรคภัยไข้เจ็บอันได้แก่ หนาวบอด พิการ บ้าใบ้ เป็นกะเทย หรือสตรี ขอให้เป็นชายจะได้เรียนรู้พระธรรมให้เจนจบ ขอให้ร่างกายแข็งแรง อายุยืน ปัญหาไวดี ขอให้เกิดเป็นแพทย์ที่มีจิตเมตตา มีวิชารอบรู้อย่ามีใครมารู้เทียบเท่ากัน รักษาคนไข้ที่ใกล้ตายได้ ขอย้ำได้ร่วมวงศ์พงศา กับคนพศใจโหดโหดร้าย ขอให้เกิดในบ้านเมืองที่สงบร่มเย็นเป็นปกติสุข และขอให้เป็นคนมีศีลมีธรรมเกิดในร่มเงาพระพุทธศาสนาจนกระทั่งเข้าสู่นิพพานในอนาคต

นอกจากนี้การที่การทำขวัญเรือยังคงอยู่ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องแม่ย่านางยังคงอยู่เช่นกัน ความเชื่อเรื่องแม่ย่านางเป็นรูปแบบหนึ่งของมาตรการควบคุมทางสังคม เพื่อให้สมาชิกสังคมทุกคนระมัดระวังความประพฤติของตนไม่ให้ก้าวล่วงไปกระทบกระทั่งหรือสร้างไม่พอใจให้กับบุคคลอื่น โดยอยู่บนพื้นฐานว่าจะไม่ทำสิ่งต่างๆ ที่ขัดกับความเชื่อหรือสิ่งที่เชื่อกันว่าแม่ย่านางไม่ชอบ ดังนั้นความเชื่อเรื่องแม่ย่านางจึงเป็นอุบายหนึ่งที่จะช่วยให้สมาชิกประพฤตินอกกรอบระเบียบและบรรทัดฐานที่ได้รับการยอมรับว่าดีงามและถูกต้อง

กล่าวได้ว่าความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำขวัญเรือและบททำขวัญเรือเป็นกลไกหนึ่งในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ช่วยจัดระเบียบและรักษาความสามัคคีในกลุ่ม ทำให้เกิดการเคารพต่อสิ่งต่างๆ และเป็นกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในกลุ่มสังคม ทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างสงบเรียบร้อย ถูกต้องและเหมาะสม และอาจเป็นการสร้างความกดดันต่อบุคคลที่ประพฤตินอกผิดไปจากบรรทัดฐานของคนในกลุ่มอีกด้วย ถือเป็นการควบคุมและรักษาแบบแผนในสังคมอีกทางหนึ่ง บทบาทที่กล่าวมานี้ได้ว่าเป็นบทบาทต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งในอดีตถือว่าเป็นบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของพิธีกรรมและวรรณกรรมประกอบพิธีกรรม แต่เนื่องจากระบบการศึกษาในปัจจุบันทำให้บทบาทด้านนี้ลดน้อยลงไป

5.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพิธีทำขวัญและตัวบททำขวัญ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเด็นคือ

- 5.3.1 ปัจจัยที่มีผลให้ตัวบททำขวัญและพิธีทำขวัญสูญหายไป
- 5.3.2 ปัจจัยที่ช่วยค้ำจุนพิธีกรรมและตัวบททำขวัญให้ยังคงอยู่

5.3.1 ปัจจัยที่มีผลให้ตัวบททำขวัญและพิธีทำขวัญสูญหายไป

5.3.1.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน ประเพณีท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีการทำขวัญ ไม่ว่าจะเป็นการทำขวัญใดๆ ก็ตาม ล้วนได้รับผลกระทบจากความเจริญสมัยใหม่ อันเป็นผลมาจากการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ ซึ่งเน้นการใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้แรงงานธรรมชาติ แรงงานคน และสัตว์ลคความสำคัญลงไป ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

ก. การคมนาคมทางเรือลดน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างถนนหนทางที่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้นทำให้การคมนาคมทางบกได้รับความนิยมกว่าทางเรือ ทำให้การค้าขายทางเรือและการเดินทางโดยทางเรือโดยสารลดน้อยลง

ข. ความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีทางการประมง ความทันสมัยของเรือประมง เมื่อประมาณ 50-90 ปีที่แล้วชาวประมงใช้เรือแจวในการหาสัตว์น้ำชายฝั่ง ขนาดของเรือไม่ใหญ่นักคือประมาณ 5-6 เมตร กว้างประมาณ 1.5-2 เมตร การออกเรือหาสัตว์น้ำจึงเป็นการเดินทางที่เสี่ยงอันตราย แต่ในปัจจุบันเรือประมงหาปลาขนาดใหญ่ ประมาณ 20-40 เมตร ออกเดินทางไปทำการประมงด้วยเครื่องยนต์ที่มีประสิทธิภาพสูง การเสี่ยงอันตรายจึงน้อยลง

(ทัศนีย์ ทานตวนิชย์ ,2535: 74-77)

ค. เทคโนโลยีที่ช่วยในการประมง เมื่อราว 30 ปีที่แล้วไม่มีเทคโนโลยีมาช่วย ได้กั้งหรือผู้ควบคุมเรือจึงต้องมีความสามารถสูงในด้านการใช้ใบเรือและหางเสือเรือ ต้องทราบทิศทางและความเร็วของลม ทั้งลมประจำฤดูกาล และลมที่เกิดอย่างฉับพลัน เพื่อที่จะเลือกขนาดของใบได้อย่างเหมาะสม จะต้องรู้จักการสังเกตและจดจำตำแหน่งของดวงดาวบนท้องฟ้าเพื่อใช้เป็นจุดกำหนดทิศทางเดินเรือในเวลากลางคืน จะต้องสังเกตลักษณะและสีของน้ำเพื่อให้ทราบที่อยู่ของฝูงปลาและความผิดปกติของท้องทะเลและอากาศ เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงพายุและดินฟ้าอากาศที่แปรปรวน ปัจจุบันมีเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยให้แก่ชาวประมงเป็นอันมาก จนกระทั่งได้กั้งเรือและลูกเรือแทบจะไม่ต้องมีความสามารถอย่างชาวประมงในอดีต เทคโนโลยีเหล่านั้นมีทั้งซาวเดอร์ (Sounder) ซึ่งเป็นเครื่องมือวัดความลึกของน้ำ วิทยุสื่อสาร โซนาร์ (Sonar) ซึ่งเป็น

เครื่องมือตรวจหาฝูงปลาหรือสัตว์น้ำอื่นๆ ในทะเล เรดาร์(Radar) เครื่องบินไฟ เช็มทิส และเครื่องมือจับสัตว์น้ำต่างๆหลายชนิด ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้ล้วนได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับงานมากขึ้น (ทัศนีย์ ทานตวนิชย์,2535: 74-77)

ง. การศึกษาของคนรุ่นใหม่ การศึกษาของคนรุ่นใหม่ที่มีมากขึ้นมีผลทำให้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และโชคลางลดน้อยลง ประกอบกับการศึกษาในปัจจุบันไม่เอื้อต่อการสืบต่อทางด้านวัฒนธรรมและการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน

จ. วิถีชีวิตสมัยใหม่ที่เน้นความสะดวก รวดเร็วและประหยัด การประกอบพิธีกรรมที่มีขั้นตอนมากมายย่อมที่จะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างความเชื่อแบบเก่าและการศึกษาแบบสมัยใหม่ที่เน้นความเป็นวิทยาศาสตร์และความสะดวกรวดเร็ว ทำให้คนรุ่นใหม่ส่วนหนึ่งเห็นว่าการทำขวัญเรือเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะกับยุคสมัย

5.3.1.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวหมอขวัญและการถ่ายทอด หมอขวัญก็เป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการคงอยู่ หรือการสูญหายของบททำขวัญและพิธีทำขวัญเรือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับหมอขวัญและการถ่ายทอดที่มีผลทำให้ตัวบททำขวัญและพิธีทำขวัญเรือสูญหายไปมีหลายประการคือ

ก. รายได้ของหมอขวัญ อาชีพการทำขวัญเป็นอาชีพที่ไม่มั่นคง ทั้งนี้เนื่องจากการทำขวัญเรือจะเป็นการประกอบพิธีกรรมที่เป็นบางวาระเท่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของเจ้าของเรือและผู้จัดการเรือว่าในปีนั้นต้องการจะประกอบพิธีกรรมหรือไม่ และต้องการรูปแบบพิธีที่ใหญ่เพียงใด ตัวอย่างจากการไปสัมภาษณ์ผู้จัดการเรือต่างๆในการแข่งเรือยาวประเพณีที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จะเห็นได้ว่าเรือแข่งจำนวนหลายวัดไม่ได้เชิญหมอทำขวัญเรือมาทำพิธีให้ ทั้งนี้เนื่องจากเศรษฐกิจฝืดเคือง ดังนั้นจึงต้องตัดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ออกไป ซึ่งส่งผลต่อรายได้ของหมอขวัญเอง จะเห็นได้ว่ารายได้จากการทำขวัญเรือเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอนและไม่สม่ำเสมอ และส่วนใหญ่ค่าตอบแทนน้อย เพราะหมอขวัญส่วนใหญ่มักเป็นคนในหมู่บ้านซึ่งรู้จักกับคนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี จึงมักไม่เรียกค่าตอบแทนเป็นจำนวนที่แน่นอน มักตามแต่กำลังศรัทธาของผู้มาเชิญ หรือบางครั้งอาจเรียกเพียงเงินค่ายกครุเท่านั้น และประกอบกับจำนวนผู้ที่เชิญไปทำขวัญน้อยลง ก็ยังทำให้หมอขวัญโดยส่วนใหญ่รับทำขวัญเป็นครั้งคราวเท่านั้น ส่วนใหญ่มักมีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรเป็นอาชีพหลัก

นอกจากหมอขวัญที่มีอาชีพอื่นที่เสริมกับอาชีพหมอขวัญ เช่นการรับทำนายดวงชะดาราசி หรือเป็น หมอไสยศาสตร์เท่านั้นจึงจะสามารถประกอบอาชีพหมอขวัญเลี้ยงตัวเองต่อไปได้

ข. การเชื่อฟังคำสั่งของครูบาอาจารย์อย่างเคร่งครัด หมอขวัญบางคนเชื่อถือ คำสั่งของครูหมอบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดในเรื่องที่ไม่ให้ถ่ายทอดตัวบทและพิธีทำขวัญเรือให้บุคคลอื่น ทำให้หมอขวัญในอดีตมักไม่ค่อยถ่ายทอดการทำขวัญเรือให้ใครง่ายๆ ซึ่งก็เป็นสาเหตุหนึ่งแล้วที่ทำให้ขาดการสืบทอดพิธีทำขวัญเรือ ประกอบกับคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจในการศึกษาเรื่อง การทำขวัญเท่าใดนัก จึงทำให้ขาดผู้สืบทอดการทำขวัญเรือ ประกอบกับจำนวนหมอทำขวัญที่มีน้อย อยู่แล้ว การขาดผู้สืบทอดยิ่งทำให้ตัวบททำขวัญสูญหายไปมากยิ่งขึ้น

ง. สภาวะทางกายภาพของหมอขวัญ หากหมอขวัญสุขภาพไม่ดี ก็เป็น อุปสรรคที่ทำให้รับการทำขวัญลดน้อยลง หรือไม่สามารถประกอบพิธีได้ ทั้งนี้เพราะหมอทำขวัญ ส่วนใหญ่อายุมาก ทำให้เกิดอุปสรรคในการเดินทางไปทำขวัญ นอกจากนี้การทำขวัญเรือนั้นค่อนข้าง จะใช้ระยะเวลาานาน และจะต้องใช้เสียงเป็นเวลานาน จึงเป็นเหตุให้หมอขวัญที่สุขภาพไม่ดีหรืออายุ มากต้องเลิกอาชีพการทำขวัญไปโดยปริยาย จากการสัมภาษณ์หมอขวัญหลายคนจะพบว่าปัญหาสุขภาพส่วนใหญ่ที่หมอขวัญประสบคือเป็นโรคเกี่ยวกับกล่องเสียง เนื่องจากการทำขวัญหมอขวัญต้องใช้ เสียงมาก

จ. ชื่อเสียงของหมอขวัญและความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อหมอขวัญบาง คน สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่มีการว่าจ้างหมอขวัญคนอื่นๆ ทำให้ไม่มีรายได้และไม่มี การสืบทอด

ฉ. คุณสมบัติของผู้สืบทอดการทำขวัญเรือที่หมอขวัญกำหนดไว้ นอกจากนี้ การกำหนดคุณสมบัติของผู้สืบทอดหลายอย่างก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่เป็นข้อจำกัดในการหาผู้ที่จะมาสืบทอด ตัวบทและพิธีกรรมทำขวัญเรือ โดยทั่วไปแล้วหมอขวัญมักจะต้องการถ่ายทอดให้ลูกหลานของตนมากกว่าที่จะสอนให้คนอื่น และผู้ที่จะมาสืบทอดจะต้องมีคุณสมบัติหลายประการที่หมอขวัญกำหนดไว้ เช่น จะต้องเป็นคนมีศีลมีธรรม ไม่กินเหล้าเมายา ไม่เล่นการพนัน และจะต้องมีความสามารถในการ ร้องเพลง มีความจำดี และอื่นๆ ตามที่หมอขวัญกำหนดไว้ จะเห็นได้ว่าจำนวนผู้ที่ต้องการเรียนรู้เรื่อง การทำขวัญก็มีจำนวนน้อยอยู่แล้ว และยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะมาสืบทอดมากมาย ก็ ยิ่งทำให้การสืบทอดบททำขวัญและพิธีกรรมมีน้อยลงเรื่อยๆ จนกระทั่งตัวบททำขวัญบางสำนวนอาจ สูญหายไป

ฉ. วิธีการในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำขวัญ การเรียนรู้ตัวบทที่จะ

ต้องอาศัยการท่องจำให้ขึ้นใจก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การสืบทอดการทำขวัญเรือน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากตัวบทที่เป็นมุขปาฐะ ซึ่งต้องอาศัยการท่องจำค่อๆ กันมา และถึงแม้จะมีตัวบทที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม แต่ผู้เรียนรู้อาจจะต้องอาศัยการท่องจำตัวบทเป็นหลักใหญ่ ซึ่งจะต้องใช้ความพยายามและความตั้งใจมาก

ข. ภาระผูกพันที่ต้องประกอบพิธีกรรมที่ต่อเนื่องจากการทำขวัญเรือ ภาระผูกพันในที่นี้ก็คือการต้องไหว้ครุ ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่จะต้องทำทุกปี จากการสัมภาษณ์นายกิ่ง คิชฐรักษ์ หมอขวัญคนหนึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราชว่าเหตุใดจึงไม่มีผู้รับการถ่ายทอดการทำขวัญเรือจากตน ปรากฏว่าเหตุผลคือไม่ยอมรับสืบทอดเป็นหมอขวัญเนื่องจากลูกหลานเห็นว่าเป็นภาระผูกพันที่จะต้องไหว้ครุทุกปี และเมื่อมีผู้มาว่าจ้างก็จะต้องไปทำพิธีให้ทั้งที่มีงานประจำซึ่งมีค่าตอบแทนที่คิดกว่าอยู่แล้ว (กิ่ง คิชฐรักษ์, สัมภาษณ์ 16 พฤศจิกายน 2543)

5.3.1.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวบทและการประกอบพิธีกรรม ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวบทและพิธีกรรมที่มีผลทำให้บททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือสูญหายไปมีดังนี้

ก. ตัวบทของบททำขวัญเรือมักเป็นร้อยกรองที่ต้องท่องจำอย่างละเอียดจนกระทั่งแม่นยำ ในบางครั้งเป็นภาษาบาลี และอาจต้องจำลักษณะของตัวอักษรภาษาเขมรในการเขียนยันต์ต่างๆ จึงทำให้ผู้ที่ต้องมาสืบทอดเห็นว่ายากลำบาก

ข. ผู้ทำขวัญมีแนวโน้มที่จะคัดทอนตัวบทให้สั้นลงและง่ายขึ้น จนบางครั้งอาจละเลยการใช้ตัวบทเดิม หรือใช้แต่เพียงบางบท และนอกจากนี้เรือประมงบางลำเจ้าของเรือมักจะประกอบพิธีเองหรือให้ได้ก่งเรือทำให้ ซึ่งก็มีไม่บุคคลที่ถ่ายทอดการทำขวัญมาจากหมอขวัญโดยตรง ส่วนใหญ่แล้วมักจะประกอบพิธีตามที่ได้เห็นมา จึงมิได้เน้นการใช้ตัวบททำขวัญเท่าใดนัก เน้นเพียงลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมเท่านั้น ทั้งนี้อาจจะเห็นว่าการเชิญหมอขวัญมาประกอบพิธีนั้นจะต้องมีการเตรียมสิ่งของและมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก เช่นจะต้องจัดเตรียมบายศรี และเครื่องคาวหวานที่หมอขวัญกำหนดมาให้ จะต้องเสียเงินทองจำนวนมาโดยไม่จำเป็น และนอกจากนี้ยังเป็นที่ถึงแม้ตนจะประกอบพิธีกรรมเองผลที่ได้รับก็ไม่แตกต่างจากการที่เชิญหมอขวัญมาทำเท่าใดนัก

5.3.1.4 ปัจจัยอื่นๆ เช่น สภาพเศรษฐกิจ และการขาดการศึกษาและส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ

ก. ปัจจัยทางด้านสภาพเศรษฐกิจ จากการไปสังเกตการณ์พิธีทำขวัญเรือยาว

ในประเพณีการแข่งขันเรือยาวจังหวัดสุราษฎร์ธานีและชุมพร ในการแข่งขันเรือยาวประจำปีพ.ศ. 2542, พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2544 ปรากฏว่าจำนวนเจ้าของเรือที่เชิญหมอทำขวัญมาประกอบพิธีกรรม นั้นลดน้อยลงทุกปี การสัมภาษณ์นายวิรัช บุญศิริ ผู้จัดการเรือแข่งของวัดสว่างมนัสหรือวัดปากน้ำ ต.ปากน้ำ อ.หลังสวน จ.ชุมพร ได้ให้ความเห็นว่าสาเหตุที่ไม่เชิญหมอขวัญมาประกอบพิธีในปีหลังๆ ทั้งๆที่ค่อนข้างจะเป็นประเพณีที่สืบปฏิบัติกันมา เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจไม่อำนวย ทำให้เงินทองฝืดเคือง และเนื่องจากค่าใช้จ่ายในการแข่งเรือมีมากอยู่แล้ว จึงต้องคัดทอนรายจ่ายที่สามารถทำได้ จึงต้องจัดพิธีทำขวัญเรือขึ้นมาเองเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการจ้างหมอขวัญมาประกอบพิธี โดยเชื่อว่าถึงแม้จะไม่ได้เชิญหมอขวัญมาประกอบพิธีให้ แต่อย่างไรก็ตามการเซ่นไหว้แม่ย่านางยังคงอยู่ คงจะไม่มีผลกระทบต่อการแข่งขันเท่าใดนัก (วิรัช บุญศิริ .สัมภาษณ์ ,2 กันยายน 2543)

ข. การขาดการศึกษาและส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ เป็นสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านหลายอย่างถูกละเลย และหากขาดการสืบทอดวัฒนธรรมเหล่านั้นก็จะสูญไปโดยสิ้นเชิง

5.3.2 ปัจจัยที่ช่วยค้ำจุนพิธีกรรมและตัวบททำขวัญให้ยังคงอยู่

5.3.2.1 ความเชื่อพื้นฐานของชาวเรือ คือความเชื่อเรื่องแม่ย่านางนั่นเอง トラบโคที่ ยังเป็นว่าแม่ย่านางเป็นสิ่งศักดิ์ที่สิงสถิตอยู่ที่เรือทุกลำ トラบนั้นก็ยังจะต้องมีการทำขวัญเรือต่อไป

5.3.2.2 ความต้องการความมั่นใจในการประกอบอาชีพและชัยชนะในการแข่งขัน

ในกรณีของเรือประมง ถึงแม้จะมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างไรก็ตาม แต่การออกไปจับปลา กลางทะเลก็เป็นภาวะเสี่ยงอย่างหนึ่ง อาจมีสิ่งผิดพลาดบางประการ ประกอบกับความต้องการ โชคลาภ และต้องการจับปลาให้ได้มากๆ และความต้องการความปลอดภัยเป็นสาเหตุการทำขวัญเรือยังคงอยู่ต่อไป แสดงให้เห็นว่าชาวประมงยังต้องการความมั่นใจในการประกอบอาชีพนั่นเอง

ส่วนกรณีเรือแข่ง จะเห็นได้ว่าการประกอบพิธีกรรมที่ค่อนข้างเป็นขั้นตอนที่ซับซ้อนมาก ทั้งนี้เนื่องจากการแข่งขันหรือเค็มพันแพ้ชนะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโชค ถึงแม้ว่าจะมีลูกเรือที่มีฝีพายที่เก่งกาจ มีเรือที่ลักษณะดี แต่ก็ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าฝ่ายใดจะได้รับชัยชนะ นอกจากนี้การทำขวัญ

เรือก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้กำลังใจของฝีพายดีขึ้น ยิ่งการทำขวัญเรือเป็นไปอย่างดีและสมบูรณ์ซึ่งคิดกันว่าแม่ย่านางจะพอใจ ก็ยังเป็นหลักประกันในชัยชนะมากยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าหากการทำขวัญเรือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมขวัญกำลังใจให้ฝีพายได้ศึกก็ยิ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยธำรงรักษาพิธีทำขวัญเรือไว้ได้ดียิ่งขึ้น

5.3.2.3 การประกอบพิธีแล้วเห็นผอ

ไม่ว่าจะเป็นการจับปลาได้จำนวนมากขึ้น การประกอบอาชีพอย่างสะดวกปลอดภัย หรือแม้แต่ชัยชนะที่ได้จากการแข่งขัน ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมนี้ยังคงอยู่ต่อไป

5.3.2.4 การอนุรักษ์พิธีทำขวัญเรือที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ หมอทำขวัญเรือ

ในอดีตมักต้องการให้ลูกหลานของคนคนใดคนหนึ่งรับสืบทอดการทำขวัญเรือ ดังนั้นจึงปรากฏว่าบททำขวัญเรือส่วนหนึ่งยังคงอยู่และมีการใช้ทำขวัญเรือสืบทอดกันมา และในปัจจุบันก็มีแนวความคิดที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมของไทยมากขึ้นทำให้ลูกหลานที่สืบทอดมาเห็นคุณค่าของตัวบทต่างๆ ทำให้เกิดการเก็บรักษาตัวบทนั้นไว้เป็นอย่างดี ต่างจากในอดีตที่เป็นว่าเมื่อผู้ทำขวัญเสียชีวิตก็ปล่อยให้เลอะเลือนหายหรือไม่เช่นนั้นก็จัดการเผาตัวบทต่างๆ พร้อมกับตัวหมอขวัญเอง

5.3.2.5 การแข่งขันเรือยาวประเพณี

การแข่งขันเรือยาวประเพณีเป็นปัจจัยที่สำคัญในการอนุรักษ์ตัวบททำขวัญเรือ ขณะนี้ความมุ่งหมายในการแข่งเรือจะแตกต่างจากในอดีต ที่เดิมถือว่าเป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อความสนุกสนานและเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มาเป็นการแข่งขันเพื่อธุรกิจ และมีเป้าหมายที่ชัดเจนมากขึ้น บางครั้งชัยชนะในการแข่งเรือทำให้เจ้าของเรือเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และอาจเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ได้ เช่นป้ายแนะนำตัวผู้สมัครตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นผู้หนึ่งที่ได้กล่าวไว้ว่าเป็นเจ้าของเรือแข่งที่มีชื่อเสียง เป็นต้น ทำให้ต้องมีการทำขวัญเรือทุกลำ เพราะนอกจากจะมีผลที่เชื่อกันว่าเพื่อความสามัคคีเป็นสิริมงคล และทำให้แม่ย่านางพอใจจะได้คล้อยตามให้เกิดชัยชนะแล้ว รวมทั้งผลทางจิตวิทยาแล้ว จุดประสงค์หลักของพิธีกรรมเหล่านี้ก็เพื่อชัยชนะนั่นเอง ดังนั้นเรือแข่งลำใดที่ไม่ได้ทำขวัญเรือก็ดูเหมือนกับว่าจะทำให้เสียเปรียบฝ่ายตรงข้ามได้

การแข่งขันเรือดำจะเทียบกับการประมง ถึงแม้ว่าจะมีปัจจัยเสี่ยงด้านความปลอดภัยน้อยกว่าก็จริง แต่หากพิจารณาเกี่ยวกับปัจจัยในด้านการแข่งขัน จะเห็นได้ว่าชัยชนะและความพ่ายแพ้เป็นสิ่งคาดเดาได้ยาก ถึงแม้จะมีเรือที่ดี มีชื่อเสียง มีฝีพายที่แข็งแกร่งและพร้อมเพรียงกัน นายท้ายเรือที่มีประสิทธิภาพ แต่ก็มิใช่หลักประกันว่าเรือลำนั้นจะได้รับชัยชนะเสมอไป เพราะเป็นสิ่งที่พลิกผันได้เสมอดังนั้นแม้ว่าการทำขวัญเรือประมงจะลดทอนขึ้นตอนลงแล้วการทำขวัญเรือแข่งจะน้อยลงไปด้วยเช่นกัน ในทางตรงกันข้ามกลับทวีความแข็งแกร่งมากขึ้น แต่ความแข็งแกร่งในที่นี้มีได้หมายถึงการพยายามที่จะรักษาการทำขวัญเรือดั้งเดิมเอาไว้เท่านั้น หากแต่เป็นการจัดพิธีที่ใหญ่โตขึ้น มีการทรงเจ้าเข้าผีเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของพิธี จนอาจกล่าวได้ว่าการกระทำใดๆ ก็ตามที่สามารถทำให้ได้รับชัยชนะก็เป็นสิ่งที่ควรทำทั้งสิ้น หมอทำขวัญเรือจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากในตอนนี้ หมอที่เป็นที่เชื่อถือของชาวเรือจะมีงานมากเพียงวันเดียวอาจต้องทำขวัญเรือถึง 2-3 งาน ยิ่งพิธีทำขวัญนั้นนำเชือกเรือเพียงใด ประกอบกับการแข่งขันที่ได้ผลดี ก็ยังมีการเชิญหมอขวัญคนเดิมมาทำพิธีให้เช่นเดิม

จะเห็นได้ว่าหมอขวัญก็มีการปรับเปลี่ยนตัวเองด้วยเช่นกัน ทั้งในด้านการประกอบพิธีหรือแม้แต่การกล่าวคำบท รวมทั้งมีการนำความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์เข้ามาร่วมในพิธีด้วย เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันด้วย

ดังนั้นการทำขวัญเรือจึงมิใช่หลักสำคัญเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเช่นในอดีต หากเป็นแค่เพียงปัจจัยหนึ่งหรือตัวแปรหนึ่งที่จะนำไปสู่ชัยชนะ ทั้งนี้เนื่องจากเดิมพื้นที่สูง ประกอบกับค่าใช้จ่ายที่เป็นเงาตามตัว เช่น ค่าอาหารของฝีพาย ค่าซักรีดเรือไปแข่งขัน เป็นต้น รวมทั้งระยะเวลาที่เสียไปในการฝึกซ้อมฝีพาย และชื่อเสียงที่จะได้มาจากการแข่งขัน ทำให้การทำขวัญเรือมีความจำเป็นมากขึ้น ถึงแม้ว่าบางครั้งเรือบางลำจะลงแข่งในนามของวัด หากแต่ความเป็นจริงแล้ว จะมีเพียงบุคคลกลุ่มเดียวเท่านั้นที่เป็นผู้จัดการเรือ ซึ่งมักเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในท้องถิ่น จนบางครั้งอาจเกิดการแก่งแย่งกันเป็นผู้จัดการเรือแข่งกันระหว่างบุคคลในท้องถิ่นได้

5.3.2.6 การฟื้นฟูทางวัฒนธรรมของหน่วยงานต่างๆ การทำหน่วยงานต่างๆของทั้งทางภาครัฐและเอกชนได้ร่วมกันจัดการแข่งขันเรือยาวซึ่งเป็นประเพณีประจำปีที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตำบลท่าข้าม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และปากแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เอื้อต่อการอนุรักษ์การทำขวัญเรือและบททำขวัญเรือ โดยเฉพาะการทำขวัญเรือ

พายแข่ง นอกจากนี้การทำสถาบันการศึกษาได้ร่วมกันอนุรักษ์และเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ทางด้านคติชนวิทยา โดยเฉพาะตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยทำให้บททำขวัญเรือไม่สูญหายไป

รูปแบบความสัมพันธ์ของบททำขวัญเรือที่เน้นพิธีกรรมเป็นตัวหลัก การใช้บททำขวัญเรือซึ่งอาจนำมาจากบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมความศักดิ์สิทธิ์ของพิธี รูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวนอกจากจะแสดงให้เห็นความเป็นสหบทของบททำขวัญเรือแล้ว ยังแสดงให้เห็นความสำคัญของบททำขวัญเรือที่รองลงมาจากพิธีกรรม การไม่ใช้ตัวบทในการทำขวัญเรือและการประยุกต์บทในพิธีกรรมอื่นมาใช้ในการทำขวัญเรือ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บททำขวัญเรือสูญหายไป แต่สำหรับพิธีทำขวัญเรือสันนิษฐานว่าจะยังคงมีอยู่ต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญเรือทั้งสามประการ คือ บทบาทเชิงจิตวิทยา บทบาททางวัฒนธรรม และกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทหน้าที่สองประการแรก ซึ่งสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเรือ และเป็นบทบาทที่ช่วยสืบสานการทำขวัญเรือต่อไป ความเชื่อเรื่องขวัญและพิธีกรรมทำขวัญจึงเป็นการจัดปัดเป่าอำนาจแห่งความกลัว ความตกใจ และความเสื่อมศีลธรรมออกจากชุมชน เป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดที่สมานความแตกร้างของกลุ่ม และเป็นการสร้างคตินิยมขึ้นใหม่ คั้งนั้นหากพิธีทำขวัญเรือยังคงมีบทบาทที่กล่าวมา ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปเพียงใดก็ตาม ชาวเรือก็จะยังคงสืบสานการทำขวัญเรืออยู่ต่อไป